

EKONOMSKA ZGODOVINA

VPLIV TEHNIČNEGA NAPREDKA:

1.) Vpliv na materialno plat družbe:

- pozitivno: več novih dobrin, večja varnost, boljša kvaliteta
- negativno: preveč potrošništva, onesnaževanje

2.) Vpliv na družbeno plat:

- pozitivno: demokracija, svoboda govora
- negativno: kriminal, siva ekonomija, nepoštenost, nasilje, brezposelnost

3.) Vpliv na posameznika:

- pozitivno: lažje, boljše življenje
- negativno: zasvojenosti, osamljenost, preveč potrošništva, bolezni (zaradi stresa)

Obsežnost tehničnega napredka :

- Posamezni izumi in inovacije
- Izumi, ki vplivajo širše (način prevoza, barkoda)
- Industrijske revolucije (sprememba tehnične paradigme, izum vpliva na celo naše življenje)

DVA POGLEDA NA ZGODOVINO:

A) MARX - sestava družbe, družbena naspotja, revolucija, sprememba sistema (ta pogled zaradi razpada komunizma pozabljen)

B) TRADICIJA, industrijske ere: kmetijska era, industrijska era, obdobje storitev

Marx:

Slika***

Znotraj produkcijskega procesa nastajajo trenja (večje plače → manjši dobiček), zato prihaja do revolucij (Francoska revolucija), ki so tako močne, da delavci razlastijo imetnike kapitala in dejansko spremenijo celoten sistem.

Marx menil, da je temelj vsake družbe lastništvo nad proizvodnimi dejavniki → stroji, zgradbe, kapital, tudi delavci.

INDUSTRIJSKE REVOLUCIJE

Tradicionalni pogled:

PROIZVODNA STRUKTURA

LASTNINSKA STRUKTURA

TRŽNA STRUKTURA

VLOGA DRŽAVE

1. INDUSTRIJSKA REVOLUCIJA (18. stol., PARNI STROJ, kmetijstvo, industrija)

a) Proizvodna struktura

- nastanek malih podjetij, ki so uporabljala parni pogon (manj bilo ročnega dela)
- zasebna lastnina in trg (kapitalisti)
- oplajanje kapitala (z akumulacijo)
- sistem nevidne roke (tisti, ki so najbolj sposobni, največ dobijo)
- dvig produktivnosti dela

- množična proizvodnja + manj stroškov na enoto (zaradi večih izdelkov se fiksni stroški porazdelijo)
- selitev delovne sile v mesta
- razvoj trgovine in bančništva

b) Lastninska struktura

- zasebna lastnina malih podjetij – klasični kapitalizem
- vse funkcije lastnine so združene: 1.) funkcija TVEGANJA
2.) funkcija UPRAVLJANJA
3.) funkcija NADZORA (nadziraš, kar si vložil)
4.) funkcija PRISVAJANJA (nagrada za prejšnje

tri)

Vse te 4 funkcije so združene v eni osebi.

c) Tržna struktura

- normalna cena: popolna konkurenca in prosta selitev proizvodnih dejavnikov

Ekstra profit je motor razvoja. Inovacije v proizvodnji so tiste, ki prinesejo ekstra profit, vendar je ta začasen (ker druga podjetja posnemajo, cena pade)

Zakaj akumulacija?

- vlaganje profita prinaša še večji profit v prihodnosti
- prisila s strani konkurence
- Privatni profitni motiv pripelje tudi do razvoja celotne družbe.

Kako do kapitala za razvoj?

S koncentracijo (večanje prvotnega kapitala) in centralizacijo (združuje več majhnih kapitalov-d.d.)

č) Vloga države

Obdobje liberalizma – država zagotavlja le varen okvir za svobodno delovanje ekonomskih subjektov:

- zagotavlja red in mir – s policijo, vojsko, sodstvom
- zagotavlja pravno varnost
- skrbi za pravo količino denarja v obtoku – da ni inflacije, da je valuta stabilna

Liberalizem rojeva cikličnost ekonomije:

- deluje stihija (ex-ante, ex-post) → stihija: vsi so svobodni, dokler ne pridejo na trg
- zniževanje profitne mere, zato kapitalisti večajo proizvodnjo, sledi HIPERPRODUKCIJA
- ustvarjajo se strukturna nesorazmerja med blagovnimi in kupnimi skladi (potrošnja: investicije)
- kapitalisti nižajo mezde in večajo proizvodnjo (kupna moč pade, to zavira ekonomijo)

Cikličnost ekonomije

slika**

2. INDUSTRIJSKA REVOLUCIJA (19. Stoletje, ELEKTRIKA, TEKOČI TRAK, MOTOR Z NOTRANJIM IZGOREVANJEM, razvoj KEMIJE, prevladuje industrija)

a) Proizvodna struktura

- proizvodnja postane bolj množična, pojavijo se korporacije, ki so velike d.d.
- produktivnost dela se močno dvigne
- revolucionarne spremembe v organizaciji dela (specializacija delavcev)
- standardizacija (mere med industrijami so enake)
- hierarhija v organizaciji in razslojevanje delavcev (modri in beli ovratniki → modri fizični delavci, beli pa umski in tudi bolje plačani)
- padanje stroškov na enoto
- rast množičnega potrošništva

b) Lastninska struktura

- velika podjetja potrebujejo veliko kapitala, zato centralizacija kapitala → pojavi se delniška lastnina, kapital je razdeljen na delavce, 4 funkcije so zdaj stvar večih oseb: tvegajo vsi delavci, upravlja uprava (notranji in zunanji menedžerji), nadzira nadzorni svet (delničarji), prisvajajo pa si vsi delničarji. D.d. vodijo menedžerji, pri vodstvu so zaposleni
- funkcije lastnine niso več združene
- poleg funkcije upravljanja še funkcija vodenja (notranji menedžerji)
- pomemben je kontrolni paket delnic (večinski glas; glavno besedo ima tisti, ki ima pokupljenih največ delnic, tj. večinski glas, ki pride do izraza na skupščini delničarjev) - posebna hierarhija v d.d.
- pojav borze (vrednostni papirji) → tu se delnice prodaja, kupuje, lahko pa pridejo prvič, v tem primeru denar dobi podjetje (primarni trg), delnice se lahko tudi preprodajajo. Kupujejo se tudi obveznice.
- tržna cena delnice : knjigovodska cena delnice → tržna je na trgu in je lahko vsak dan drugačna, knjigovodska cena pa je celo leto enaka in je zabeležena v računovodstvu določenega podjetja. Ta cena je pomembna zaradi dividend, je osnova za izračun dividende!
- različni interesi delavcev in delničarjev → interesi delavcev: 13. plače, akumulacija podjetja, boljše delovna mesta; interesi delničarjev: čim večja dividenda
- menedžerski odkup: menedžer je lastnik delnice, trudi se, da bi podjetje dobro poslovalo da bi dobil dividende
- delavski odkup → odkup delnic, prizadeva si, da bi podjetje dobro poslovalo, ima motivacijo
- * v Sloveniji so v času osamosvojitve delavci dobivali slabše plače, zato so jim dali certifikate, ki so predstavljali delnice
- managerska revolucija: to pomeni, da so managerji prevzeli vlogo pri politiki posamezne države. Delničarji postanejo rentniki, če pa jim kaj ni všeč, delnice prodajo in kupijo druge; primer: Bavčar, Šrot, Kordež, Jankovič...
- sovražni prevzem: neka d.d. kupi delnice konkurenčnega podjetja. Kupi jih toliko, da postane večinski lastnik, ima glavno besedo. Primer je Mercator, ki je postal agresiven, kupoval je delnice Rožice, Živila...
- finančni kapital: banke svoj denar lahko vlagajo v druge firme. Kupijo delnice in se vrinejo v upravne odbore, potem pa sami sebi lajšajo delovanje. Njihov namen je boljše poslovanje.
- institucionalni delničarji: to so podjetja. Npr. Mercator kupi delnice podjetja Delo. Podjetje je lastnik drugega podjetja.

- razpršenost ali koncentracija lastništva: veliko delničarjev v neki firmi. Danes je 80% lastnine v rokah delničarjev.

Prednosti d. d. pred individualno lastnino:

- tveganje kapitala je manjše → delnice lahko hitro prodaš, z istim denarjem lahko kupiš delnice različnih podjetij
- mobilnost kapitala je preko borze večja → podjetje dobi denar od delnic, to je primarni trg. Če podjetje slabo posluje, se v d.d. vodstvo/uprava zamenja)
- produktivno usmerja kapitale: v druge panoge, ki imajo dobre poslovne rezultate
- uporabni so celo majhni kapitali → npr. gospodinja lahko denar vloži v banko ali pa kupi delnice - tudi to je naložba v podjetje
- široke plasti prebivalcev so tako lahko delničarji

Delnice so navadne in prednostne. (navadni delničarji se lahko udeležujejo skupščin delničarjev)

Primerjava d.o.o. in d.d.

d.o.o.	Vse funkcije vodi sam	Tvega svoj kapital	Kontrolira le svoje podjetje	Ponavadi en lastnik	Posojila
d.d.	Funkcije so razdeljene	Tveganje razpršeno	Kontrolni paket v več podjetjih	Lastništvo razpršeno med delničarje	Razpis delnic*

* če je podjetje dobro, se njihove delnice na trgu hitro pokupijo

KORPORACIJA

- je velika delniška družba
- kapital se v njem centralizira → več združenih kapitalov
- njena strategija: stabilne cene in dolgoročna strategija
- ima zelo razvejane dejavnosti (fleksibilnost) → sloni
- ima močno raziskovalno dejavnost → ima dovolj denarja, zato raziskuje in tako veliko stvari trži
- upravlja jo usposobljen management (tehnostuktura) → osebe z veliko znanja, nekateri imajo narejeni tudi po dve fakulteti

c) Tržna struktura

- Ko nastanejo velika podjetja in je kapitala veliko, se podjetja več ne morejo seliti, zato vztrajajo v panogi in si konkurirajo:
- Najprej s censkimi vojnami (tekmujejo, kdo bo postavil nižjo ceno)
- Nato z raznimi oblikami monopolnih povezav:
 - a) GENTLEMENSKI DOGOVOR → konkurenti nekaj določili, vendar niso nič zapisali v pogodbe, tega dogovora so se držali (npr. o cenah)
 - b) KARTEL → dogovori o cenah, deležih na trgu, zapisanih v pogodbi
 - c) KONCERN → pravno združenje istovrstnih podjetij (v Sloveniji Sij)
- TRUST → združenje po vertikali (npr. združitev rudnika z industrijo, združenje industrije s trgovino...)
- HOLDING → imajo v lasti druge korporacije, korporacije združene preko kapitala (holding združenja Slovenskih železnic)

č) Vloga države

Zaradi hudih kriz se liberalni koncept poruši.

Država uvidi nujnost, da ukrepa na mnogih področjih. To je reformistični ali keynesianski koncept:

- omejuje negativne učinke trga (trg deluje stihijsko, to mora država ohranяти, npr. da ni odstopanj, da ni preveč istovrstnih podjetij)
- skrbi za javne dobrine (železnice, ceste, telefonija, komunala...)
- omejuje monopole (jih tudi preprečuje)
- porazdeljuje dohodek (vzame tam, kjer je in da tja, kjer ni. Obdavči luksuzno porabo, dobičke...)
- skrbi za ekologijo (poskrbi za čistilne naprave, to je strošek, obstajajo tudi ekološki davki)

Klasične naloge vsake države so:

- skrbi za gospodarsko stabilnost (država stabilna, ko so cene stabilne in je inflacija zmerna - za to skrbi centralna banka)
- skrbi za polno zaposlenost (za to skrbi preko zavodov za zaposlovanje. Aktivna politika zaposlovanja: pošlje nekoga na izobraževanje in ga nato zaposliš. Pasivna politika zaposlovanja: nekemu daš denar za preživetje, ga zaposliš.
- Trudi se za gospodarsko rast države (višanje BDP-ja, da je ekonomija bolj zaposlena, da se več proizvaja)
- Skrbi za plačilno-bilančno ravnovesje
- Prerazdelitev dohodka → obdavči bogate, da revnejšim - da so bolj enakopravni
- Ekološko ravnanje

Obdobje po 2. Svetovni vojni

(začne se "cvetenje" ekonomije, potrošništvo na vrhuncu, avtomobilizem cveti, tudi gospodinjski aparati, elektrika bila poceni)

Imamo postindustrijsko družbo:

- Množična proizvodnja potrošnih dobrin
- Poceni energija
- Razvoj avtomobilizma in turizma
- Pojav sintetičnih materialov (polivinil, to omogočala kemija)

Naftna kriza (pojavi v 70. letih)

*nafte začelo zmanjkovati, zato višja cena

- Draga energija
- Upadanje produktivnosti dela
- Onesnaževanje
- Eksplozija prebivalstva v tretjem svetu (ni bilo kontrole rojstev v nerazvitem svetu)
- Nezadovoljstvo
- Iskanje rešitev

V Sloveniji takrat boni in sistem par-ne par → zato, da draga nafta ne bi dvignila inflacije

3. INDUSTRIJSKA REVOLUCIJA (20. Stoletje - 80. leta, MIKROVEZJA (robotika, zniževanje porabe, just in time, večja diverzifikacija proizvodnje), BIOTEHNOLOGIJA (reciklaža, genski inženiring), NOVI MATERIALI (manj kovin, energetsko varčnejši, neodvisni od narave), storitve, informacijska družba)

* just in time: poslovanje brez zalog, imeli le to kar so potrebovali

* večja diverzifikacija: večja različnost proizvodov, kupci bili izjemno zahtevni, velike serije jim niso bile všeč (npr. niso hoteli, da bi bili vsi enako napravljeni)

Posledice:

- Intelektualizacija dela → dela postala predvsem umska, fizična dela se ukinjajo, nadomesti jih računalnih, roboti
- Strukturna brezposelnost → tisti brez izobrazbe ostanejo tehnološko odvečni in izgubljajo službe
- Poraste vloga podjetništva
- Pojavi se množični srednji sloj
- Kupec postane zelo zahteven → zato zaželjena mala, fleksibilna podjetja, ki se dobro prilagajajo trgu in zadovoljujejo zahtevne kupce

a) Proizvodna struktura

Za zahtevne kupca so velike serije problematične, zato se mora to spremeniti:

- Zopet pojav malih podjetij, ki so fleksibilna
- Velika podjetja ustanavljajo profitne centre
- Uvaja se podjetniški inkubator → podjetje, ki želi zmanjšati število delavcev – delavcem da nek prostor, da ustanovi samostojno podjetje, npr. mizarjem, ki so proizvajali za lesno tovarno so povedali, kje so kupci, kako vzpostaviti računovodstvo itd. Inkubatorji v LJ, MB, NM. Ko se je ta podjetnik okrepil, so mu dajali še za najemnino, da je bil sploh konkurenčen.
- Država spodbuja individualno podjetništvo → daje ugodne kredite za ustanovitev podjetij, kredit se je prelevil v delež privatnika.

b) Lastninska struktura

Velike d.d. – funkcije lastnine še vedno ločene

Mala podjetja (s.p., d.o.o., d.n.o.) – funkcije lastnine zopet združene v eni osebi

c) Tržna struktura

- čisti/naravni monopol
- dominantno podjetje – eno podjetje obvladuje 40% trga in nima močnega tekmeča – Pošta Slovenije, Mercator
- čvrst oligopol – 4 podjetja obsegajo nad 60% trga – pohištvena industrija: Lip, Alples, Kolpa san...
- ohlapen oligopol – 4 podjetja obvladujejo le 40% trga
- monopolistična konkurenca – bolj obrobna → mala podjetja, ki se hitro prilagajajo, imajo veliko reklam. To so na primer pralna sredstva, kozmetika. Značilna fleksibilnost.

Konkurenca

Je pretežno oligopolna (imajo dolgoročno strategijo, ne reagirajo na kratki rok)

Cena pokriva stroške + nek pribitek (odvisen od moči blagovne znamke)

Tej ceni rečemo CENA POLNIH STROŠKOV.

Profit korporacije se nameni:

- Obresti za kapital
- Nagrado menedžerjem
- Davek na dobiček
- Akumulacija (vlaganje dobička v podjetje)
- Dividende (dobiček na delnico)

- 13. plače (dodatno izplačilo)

Vrste konkuriranja:

V glavnem ni konkurence s cenami, pač pa:

- Tehnološka konkurenca (novi proizvodi, če je proizvod boljši in rahlo odstopa od cen drugih podjetij, potem ga rajši kupimo, ker je boljši)
- Substitucijska konkurenca
- Prodajna konkurenca (reklame)- z reklamami se tudi konkurira, reklame predstavljajo strošek
- Konkurenca postaja globalna (vsi trgi so odprti, trg dosežejo proizvodi tujih držav, carina nima več pomena, zato konkurenca med podjetji različnih držav)

č) Vloga države

Že po 2. svetovni vojni se začne oblikovati koncept DRŽAVE BLAGINJE (država veliko sredstev porabi za socialo – skrb za socialni standart, da ni prevelikih razlik)

- Država posega na trg, vendar ne radikalno v razmerja moči (delavci:kapital)
- Država s socialnimi posegi ustvarja večjo enakost med ljudmi – davki, transferi, javne storitve)

TRANSFERI: bogatejši sloji bolj prispevajo v državno blagajno, revnejši jemljejo. Imamo pokojninske transferje, ki jih je v Sloveniji največ. Drugače pa je v Sloveniji okoli 40 transferov (med njimi tudi zastoj malica za dijake). Javne storitve: šolanje, zdravstvo, ceste...

Kriza državne blaginje:

Sčasoma se ustvari drag državni aparat in družba postane bolj socialna.

Država zaide v fiskalno krizo (pomanjkanje državnih prihodkov):

- Ne more več dvigovati davkov (ogrozi gospodarsko rast)
- Stroški rastejo in država se zadolžuje (javni dolg) → javni dolg je povazan z DEFICITOM. To pomeni, da ima država več stroškov kot prihodkov. Javni dolg merimo v procentih od BDP-ja. Veliko zahodnoevropskih držav ima probleme z javnim dolgom.
- Reševanje: prodaja državnega premoženja, varčevanje države, privatizacija javnih služb (ta se vrši v zdravstvu, kjer glavno vlogo igra denar), neoliberalizem (koncesije, delničarstvo → država proda državno premoženje, ljudje to pokupijo in s tem država nadzoruje uspešnost podjetja)